

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

© 2017 Miloš Latinović

© 2017 za ovo izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-01980-3

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Miloš Latinović

ČETIRI LUDILA

ROMAN

Beograd, 2017.

Nikada kralj Lir ne bi otišao na sastanak koji mu je zakazalo ludilo da nije bilo surovog postupka kojim je prognao Kordeliju i osudio Edgara. Ispostavilo se da se ta tragedija odvija, tada, u znaku ludila. Duše su predate demonima i njihovoj sarabandi. Tu su čak četiri ludaka, jedan po zanatu, drugi po volji, a dva poslednja zbog patnje: četiri razuzdana tela, četiri neizreciva lica jedne iste sudbine.

Alber Kami

*Na osobit opravljao se rad:
u jednom liku, jednom životu,
stvorenja svu da smesti divotu,
svetlost i mrak da stopi, noć i dan,
anđelsku slast i paklenički plam,
neproniknuta biser-jezera
uz nedogledna visa urnebes,
slavuja glas, sikuta gujskog bes,
sred letnjeg žara zimogrozan jez,
uz ružin miris otrovan zadaj,
i sve to čudo, sav taj komešaj,
u jedan lik da složi, jedan log,
i učini – Šekspira stvori bog.*

Laza Kostić

Svet u kojem strasti vladaju

Hansvurstovo čudo je počinjalo onog trenutka kada vašarski lakrdijaš vikne: „Slušaj vamo, narode!“, tada svi okupljeni znaju da će ih čarolijom reči i zavodljivošću opisa povesti u *daleke Indije*, gde su, mnogi od prisutnih, sa njim već bili, ali znali su svi, i to su iščekivali, da će ponovljeno putovanje „do tamo“ biti neverovatno, ludo i drugačije. Nedoživljeno.

Dan je bio lep. Rano proleće u Alpima. Zelene livade. Nisko sunce i golemi beli oblaci.

„Kako započeti priču?“, upitao je Joca Savić.

„Ako ne znaš početak, rođeni moj, a ti onda počni od kraja“, šapnu Johan Volfgang Gete. Jedan oblak iznad Obersdorfa imao je njegov lik. Beskrajno plavetno platno prolećnog neba bilo je ukrašeno mnogobrojnim grudvama pamuka ili su, možda, ti neobični

beli ukrasi bez forme nalikovali, kako je Jovan pamtio, još neuglačanom šlagu, koji majka drvenom kašikom postavlja na presto okrugle mrke piškote.

*Priroda je vidljivi duh,
duh je nevidljiva priroda.*

Fridrih fon Šeling još je bio popularan među savremenincima i prisutan raskošnim defileom mnogobrojnih citata. Romantizam je bio živ i aktuelan.

Godina je 1889.

Mesec je april.

„Koje ime, koje lice, koji karakter sukoba definiše naš svet u kojem siva ljubomora i okrutne strasti vladaju? Takva meni priča treba za početak, dragi prijatelju“, nastavi Savić glasno razgovor s *velikim majstorom* reči, koji se od vajmarskih dana srpskog umetnika često uhodio u život glumca i reditelja Joce Savića.

Spuštao se lagano niza zelenu padinu s vrha Filhorn. Išao je uskom utabanom planinarskom stazom, koja je vodila prema selu, odakle se čula muzika. Svečanost je još trajala. Komedijaš Hansvurst je briljirao. Stajao je na zaprežnim kolima, oslonjen na veliku drvenu bačvu punu piva, s kobasicom i kriškom hleba u ruci, kao jedinim rekvizitom, nasmejan i gord, okružen brojnou oduševljenou publikou. Glumac

i opsenar Helmut Henrik Lam je tradicionalno nastupao pred lokalnom pivnicom u Obersdorfu. I ovog proleća bio je tu, i izašao je hrabro na improvizovanu scenu, kao i uvek, odmah posle svečane procesije. Galameći neartikulisano, privlačio je pažnju kako bi pristiglim turistima i brojnim žiteljima sela ispričao dobro znanu Hansvurstovu storiju o uzbudljivom putovanju u *daleke Indije*.

Okupljenom narodu lakrdijaševa priča je bila apsolutno poznata, ali njegova interpretacija te izmaštane sulude epopeje beše uvek drugačija, nova, ubedljivija. Zavodljiva. To beše njegova veština, u tome je skrivena tajna njegovog majstorstva, to je bio zlatni prah magije što se iznenada i teatralno, ritualno čak, baci u visinu, u lice sunca, međ oblake, iznad crnih klobuka i raskošnih krošnji drveća, i zaslepi publiku. Znao je Savić da: *Ljudi, pometeni i nesigurni, tragaju za odgovorima koji će ih povesti ka radosti, spokoju, samospoznaji, spasenju – ali takođe zahtevaju da se ti odgovori lako saznaju, uz malo ili nimalo napora, da se do rezultata brzo stigne.*

To je Hansvursta činilo popularnim. Zato ga je plebs obožavao. Narod iskreno voleo. Svi su iščekivali njegov nastup. Tom retkom komičarskom veštinom Joca Kobasica, kako su ga zvali Srbi, borio se za naklonost hirovite i bezobzirne publike, zarađivao

za koru crnog hleba i vrč vina. Virtuoznost pričanja – brojni obrti i neočekivani kalamburi – obične priče držala ga je na površini.

Glumci zbrinuti u teatrima su ga iskreno mrzeli i nipodaštavali njegovu popularnost. Jer, od svih kratkotrajnih slava glumačka je najprolaznija. Histrion *vlada u prolaznom*.

„Možda je umetnost baš to, novo prezentovanje stare priče“, izgovori glasno Savić.

Sunce je pronašlo nekoliko nepravilnih procepa među gromadama oblaka. Zlatni kuršumi pogode Savića u lice. Zaslepi ga, na momenat, zamagli mu vid taj iznenadni udarac. Jovan Savić se hitro okrene na drugu stranu. Prema šumi u kojoj je pevao kos i gde je jednom davno, možda baš onog leta kada je s Lujzom prvi put došao u Obersdorf, pronašao glatki beli kamen iz kojeg je rastao visoki bor. Na taj skriveni kameni šumski presto često je voleo da sedne. Prostro bi malo šareno ćebe ili jednostavno stavio svoj džemper, nekoliko listova novina ili prikupio četiri-pet šaka suvih borovih iglica, seo i čuteći slušao ritam šume: treptaj lišća, lepet krila oku nedohvatnih ptica, korak lisice, miris borove smole i žubor potoka. Govor nevidljive vode, u visokoj travi, međ kamenom, što uporno dubi korito i nastavlja put prema svojoj neumitnoj tihoj smrti utapanja

u neutoljivoj žeđi puste, suve zemlje ili bezmerne druge vode. Taj ga je mir podsećao na detinjstvo i česte trenutke provedene u brezovoj šumici kraj Vranjeva, u delu atara koji meštani zovu Libe. U kasno proleće brezovik je bio pun daha tople kiše, a u januaru – iza svetaca – svečano tih, jezovito samotnan, zastrt belim pokrivačem po kojem se jasno mogu razaznati tragovi zečeva i srna. Slučajno ga je otkrio. Kao šestogodišnjak odlutao je od kuće – omađijan zlatnom čarolijom banatskog leta, nesputanom slobodom nepreglednog plavetnila neba, zaveden nestvarnom toplotom fine prašine međ nožnim prstima, pesmom slavuja, plesom mrke veverice – i izgubio se u šumici. Nije osetio strah, čak je bio ljut na sebe što se nije sakrio negde u travi, iza iz zemlje izvaljenog panja ili oborenog stabla, pa su ga brzo pronašli. Kažu očevici da je njegova baka Anđelka tri puta udarila glogovim štapom po vodi u bunarskom valovu i odmah je znala na koju stranu da krene potraga. Ona ga je i pronašla, a pre no što ga je izvela iz brezove šume, izrekla je kratku i nerazumljivu bajalicu, te tri puta dunula u so na grubom dlanu desne šake, da otera demone s njegovog lica. Kasnije, tokom ferija, kada bi ponovo, istina retko, iz Beča dolazio u mesto svog rođenja, redovno bi kroz polja išao do šumice u ataru Libe. Tamo je prvi

put spoznao ljubav, gledajući igru rose i trave, otkrio tugu gledajući smrt tek rođenih ptića, i video neo-bičnu zelenu svetlost što prethodi pojavi veštica u *Magbetu*. Nije tada osetio strah. Samo tugu. Nerazumljivu i beskrajnu.

„Trebalo bi nestati, otići zauvek, otkazati sve, ali za takav čin treba imati snage.“

„I to bi bio čin izdaje“, čuo je Lujzu kako mu govori. Ona nije prihvatila malodušnost ni u životu, a još manje u umetnosti.

„Da, to bi bila izdaja. Sebe i svih drugih čija vera u tebe, ideju i delo obavezuje. Revolucija bez žrtava nije moguća, ali je onda pitanje zašto i da li nam takva promena, uopšte, treba ako će neko biti obezglavljen, porodica unesrećena, kuća spaljena...“, zapitao se Savić. „Kao dečak spoznao sam lepotu: ljudi, krajolika, umetnosti, kao mladić u njoj sam uživao, sada, kao starac već, svestan sam da ona više nije najvažnija. Ne dominira lepota. Nema je. Ljudi su je ubili.“

„Ima među ljudima mnogo raznih sukoba koji uvek iznova nastaju kao posledica različitih, međusobno oprečnih mišljenja i osećanja, koji se ne mogu izmiriti. Kada se tako jedna strana naročito istakne, ovlada mnoštvom ljudi i trijumfuje u takvom stepenu da suprotna strana mora da se povuče i da, pritešnjena, miruje izvesno vreme, onda tu prevlast

nazivamo duhom vremena, koji zatim i vlada izvesno vreme“, odgovorio mu je Gete.

Nemački pesnik izuzetno je poštovao *dobrog Vila* od Stratforda. Uostalom *Geca od Berlihingena* napisao je sagledavajući dramaturški postupak čestih promena mesta, pod snažnim Šekspirovim uticajem. Mada je Gete mnogo više cenio Vilijam pesnički dar, dok su mu se njegove *dijaloške bajke* činile posebno nepodesne za *novo vreme* i teatar raskoši i lepote, koji je dominirao u Nemačkoj.

„Šekspirov teatar – to je trijumf reči“, umešao se stari i uvek u razgovoru strpljivi Hajnrih Laube.

„To su slavni zagonetni putevi mašte, gospodo moja“, reče reditelj Joca Savić odjednom odlučno i snažno, braneći svoj naum i majstorstvo Vilijama Šekspira.

Mentorstvo podrazumeva komotnu kabanicu zaštite, ali i silnu patnju kada se ispod tog pokrivača pokušaš protegnuti. Na Getea se ugledao u pogledu organizacije posla i vrednovanja vrline, bio je njegov naslednik u Vajmaru i shvatao je kolika je obaveza i odgovornost naslediti mentora velikana, a Hajnrih Laube, kruti i formalni, strogi predstavnik *Wort-regie*, intendant Burgteatra, beše uvek tu pred njima kao greben racionalnosti o koji se lome moćni talasi umetničkih iluzija.

„Nesavršenost engleske pozornice predočili su nam njeni dobri poznavaoi. Nema tu ni traga od onoga što zahteva prirodnost na koju smo se navikli usavršavanjem mašinerije, perspektivnog slikanja i garderobe, i odakle se mi teško možemo opet vratiti u ono detinje doba pozorišta: pred drvenom tribinom, gde se malo šta videlo, gde se publika, nalik ruļji, zadovoljavala da iza kakve izlizane zelene zavese pretpostavi kraljevu odaju, zamišlja trubača koji je na izvesnom mestu uvek trubio, i tome slično. Dobro da to tvoje čudo nije u Vajmaru“, saopštio mu je Gete, a onda je iščeznuo s družinom cirokumulusa, što je bezglavo jurila preko još snežnih vrhova planina iznad Obersdorfa.

Ostao je sam.

Samoća je poput pustinje nepregledan opasan prostor. Beskrajna pustopoljana koju treba preći. Idući njime, čovek vrlo brzo počinje da tetura. Sapliće se o izdžikljalo busenje i humke krtičnjaka. Najednom neoprezan, ugazi u zatravljenu hladnu baru. Padne. Udari čelom o kamen, kolenom o otkinutu suhu granu. Puzi. Podigne se blatnjav i ugruvan. Hodati mora. Onog koji se ne kreće pojede trulež. Okite ga srebrno-beli broševi golubljeg izmeta. Vetar mu svira međ klimavim zubima.

Samoća je preturanje po svojim mislima kao po nagomilanom smeću, slaganje iskidanih delova, pre-slaganje parčadi. Paklena kombinatorika. Samoća odvaja od stvarnosti. Diže zidove. Tvori priču iz koje ne može lako da se izađe, a u čiju je sadržinu spolja nemoguće ukoračiti. A život čovekov je *kratkotalasno prostrujavanje čestica*. Učiniti nešto treba. Mora. Život je besmislen i zbog toga ga ne vredi straćiti u samoći, i poput grofa Karare iz od Mlečana opsednute Padove, *jurcati urlajući kroz sale svoje puste palate i dozivati đavola, tražeći od njega smrt*. Potrebno je napraviti nešto praktično. Stvoriti delo: roditi dete, napisati knjigu ili režirati predstavu.

Platinasto oko mladog meseca provirivalo je kroz nepravilne prozore otvorene u krošnjama. Brzo je nestao još jedan dan. Isčezao.

„Magbet ili kralj Lir, pitanje je sad. Od dva grandiozna ludila, kom se prikloniti. Koja nevolja danas živi našu priču. Kojoj vlasti prst u oko gurnuti. Onoj čije ogledalo je Lirovo umišljeno dostojanstvo, ili onoj čije je lice Magbetova moć i teror“, govorio je Savić crnim senkama borova, što su ga zlokobno okruživale na tremu pansiona.

Gledao je kako noć prekriva visoke, oštre krovove kuća. Video je kako ta zdanja tiho iščezavaju pod tim tankim, ali neprozirnim plaštom, poput zaboravljenih

stvari na peščanoj plaži – igračka i peškira, kamenčića i školjki – prekrivenih talasom nazaustavljive plime. Ali kuće su i dalje tu!? Kuće pamte. Čuvaju nešto od spiritualne supstance onih koji su u njima živeli – dan jedan ili letnju noć kratku, a možda i večnost svu – onih koji su se u tihim sobama voleli i umirali.

Mir čudnovati je ukoračio u seoske sokake svečano i teatralno poput osornog i nadmenog vlastelina u zadimljenu birtiju. Sve je stalo. I vetar. I mirisi poljskog cveća su iščezli.

Oseti hladnoću na obrazima, na rukama, ramenima. U planini je noć teška i hladna, čak i u vreme leta. U prvim danima maja tama ima jesenju modrinu.

„*Kralj Lir*. To je kosmička tragedija. Taj komad je kraj tragičkog niza, čak i ako je, vrlo moguće, *Magbet* kasnije napisan. Kasnije izveden. Ali *Magbet* je jednostavan, kod njega pobeda budi ambiciju. U tom komadu je mnogo intrigantnija njegova *lady*. Ledi *Magbet*. Onda mora biti *Lir*. Posle *Lira*, posle hladne noći na pustom polju, sve nas čeka ludilo.“

„Biće *Lir*“, zaključio Savić.

Počela je da pada kiša.

Ludilo stiže kasnije (iz dnevnika)

Ko je taj kralj Lir?

Koji je naš Lir?

Onaj iz knjige Samjuela Harsneta *Prikaz besramnih papskih obmana* ili onaj iz drame o kralju Liru anonimnog autora. Priča o kralju Liru bila je poznata pre Vilijama Šekspira. U *Istoriji britanskih kraljeva* napisanoj oko 1337. godine postoji celovita verzija te storije o drevnom kralju, čije je ime Lir, a koji je vladao u VII ili VIII veku pre Hrista. Ta priča postoji i kod Holinšeda u *Hronikama*, kod Spensera u *Vilinskoj kraljici*, gde se prvi put javlja Kordelijino ime i podatak da se devojka obesila, kod Arkadija Filipa Sidnija, iz čije je knjige *Priče o slepom panflagonijskom kralju*, mogao preuzeti zaplet o Glosteru. Glavni

izvor je najverovatnije anonimna drama pod naslovom *Istinita istorija kralja Lira*, koja se završava imperatorovim povratkom na izgubljeni presto.

Treba nam Lir, kralj, vladar, kojeg, moćnog i silnog, na smrt rani strela surove istine. Istine o ljubavi i vlasti koju gordo izgovori njegova najmlađa ćerka – *omiljena* Kordelija, dragi podanik od kojeg se tome kralj nije nadao, pogotovo ne javno, pred svima, pred njenim gramzivim sestrama, pred kraljevim zetovima i dvorskom svitom. Koji to vladar, bio tiranin ili ne, voli da čuje istinu o sebi ili o određenoj odluci i nekom svom naumu. Lir je, kao i svaki vladar, hirovit i sujetan. Tog kralja Lira moramo imati, neprikosnovenog autokratu, kojeg mahnitost besa i slepi prkos nosi poput divlje bujice. Ne ludilo! Nije to ludilo.

Ludilo stiže kasnije. U finalu.

Takav je kralj Lir, povređen do srži i trapavo sujetan, takvi su bili vladari pre Hrista, takvi su vladari obeležili Šekspirovo doba, takvi su danas vlastodršci: narodne vođe, omiljeni generali ili demokratski izabrani tribuni. Dečački ranjivi, uvredljivi, osetljivi na sitnice, a spremni da unište sve, pa i sopstvenu porodicu, zbog bizarnosti. Zbog još nekoliko trenutka, još jednog dana ili, možda, dve nedelje provedene na vlasti.

To je kralj Lir o kojem je pisao Šekspir.